

CZU: 821.133.1.09"18"

REALISMUL LITERAR FRANCEZ ABORDAT PRIN PRISMA VALORILOR MORALE ALE GENERAȚIILOR ACTUALE

Ana GHEORGHÎĂ

Universitatea de Stat din Moldova

În literatura franceză din a doua jumătate a secolului al XIX-lea atestăm o pleiadă de tipuri umane inedite, care ne oferă o vastă paletă a valorilor și antivaloilor morale, iar uneori chiar și a ambelor sub masca aceluiși personaj. În societatea contemporană, arivismul ia diverse forme, unele diferite de cele din secolul al XIX-lea. Întâlnim ariviști în orice sferă socială sau structură ierarhizată, oricare ar fi ideologia socioeconomică aplicată. Filosofii, sociologii și alți experți ai lumii moderne susțin că una dintre cauzele arivismului din societatea contemporană este excesul de concurență.

Cuvinte-cheie: realism, valoare, anti-valoare, moralitate, arivism, ascensiune socială, ierarhie, concurență, carierism.

FRENCH LITERARY REALISM VIEWED THROUGH THE PRISM OF PRESENT DAYS GENERATIONS MORAL VALUES

In the French literature of the second half of the nineteenth century, we are witnessing a pleiad of unprecedented human types, that offers us a vast palette of moral values and anti-values, and sometimes even of both under the guise of the same character. In contemporary society, arrivisme takes various forms, some of them being different from those of the nineteenth century. We meet arrivistes in any social sphere or hierarchical structure, whatever the socio-economic ideology applied. Philosophers, sociologists and other experts of the modern world declare that one of the causes of arrivisme in contemporary society is the excess of competition.

Keywords: realism, value, anti-value, morality, arrivisme, social ascension, hierarchy, competition, careerism.

Introducere

În contextul literaturii franceze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea atestăm o pleiadă de tipuri umane inedite care, spre deosebire de personajele romantice, reprezentând eroi veșnic suferinzi și mereu în căutarea unui ideal imposibil de atins, ne oferă o vastă paletă a valorilor și antivaloilor morale, iar uneori chiar și a ambelor sub masca aceluiși personaj. În contextul Realismului, valori precum entuziasmul, pasiunea și originalitatea nu servesc la atingerea unui ideal pur și onest, ca în cazul personajului romantic, ci a ambițiilor și calculelor proprii, meschine și indiferente față de cei din jur. Acest aspect antivaloric reprezintă un tip de personaj realist prin excelență, și anume – tipul arivistului, ilustrat de eroi sau antieroi, cum ar fi G.Duroy, E. de Rastignac sau J.Sorel, care întregesc și completează portretul acestui arhetip.

Definiții

Pentru a aduce anumite clarificări asupra acestui subiect, ținem să menționăm unele definiții care ilustrează în mod sugestiv noțiunea și antivaloarea de arivism. Așadar, arivismul reprezintă modul de comportament, inspirat de ambiția, dorința și necesitatea de a reuși cu orice preț în „jungla” mondenă. De asemenea, el înglobează pretenția esențialistă a unei reușite prin intermediul clasei sau al rangului social. De aici, arivistul este o persoană care dorește să-și atingă scopurile prin orice mijloace, urmând principiul machiavelic („Scopul scuză mijloacele”) și care nu acționează decât în favoarea reușitei sale personale [1, p.27].

Context socioistoric

În epoca colonialismului și a industrializării, o persoană care dorea să parvină devenind parte a festinului social era obligată să se adapteze standardelor emanate de acele ideologii, de exemplu – profitând de alții în propriul avantaj, în același mod în care statul și șefii de întreprinderi, la vremea lor, i-au obligat pe oameni să lucreze în condiții inumane, în colonii sau în uzine. În rândurile reprezentanților burgheziei din secolul al XIX-lea identificăm două grupuri distincte: acel al notabililor și acel al parveniților sau ariviștilor. Notabilul era omul burghez la originile sale, apărând pe lume deja cu o bună reputație, în timp ce arivistul trebuia să muncească din greu pentru a reuși în societate. În realitate, însă, parvenitul îi obliga pe alții să „lucreze”, cu alte cuvinte, el se servea de societate, de instituția căsătoriei, de femei, de iubire, de slăbiciunile altora pentru a-și atinge scopul [2, p.36].

Realismul literar francez. Georges Duroy

„Bel-Ami”, un roman realist scris de Guy de Maupassant și publicat în 1885 sub formă de foileton, își derulează acțiunea în mediul parizian al secolului al XIX-lea, adică în plină epocă a Revoluției Industriale. În romanul său, Maupassant realizează o observație etnografică a societății, prin intermediul trasării ascensiunii sociale a unui tânăr arivist, Georges Duroy, bărbat ambițios și seducător, angajat, inițial, la Biroul gărilor de nord și ajuns, la finele romanului, în vârful piramidei sociale pariziene, și asta doar datorită amantelor sale și coeziunii dintre finanțe, presă și politică (de altfel, acest ultim triumvirat nu și-a pierdut nici până astăzi potențialul de a susține și lansa ambiții ariviste spre vârfurile piramidei sociale). De fapt, majoritatea personajelor din „Bel-Ami” prezintă tipuri mai mult sau mai puțin oportuniste, însă toate sunt avidе de putere și/sau bogăție, aspirând spre o poziție socială înaltă, bani și, mai ales, spre celebritate. G.Duroy înglobează, fără dubii, proprietățile arivistului absolut, comportamentul său pe tot parcursul romanului fiind în armonie cu definiția clasică a arivismului, și anume – toate acțiunile sale nu sunt orientate decât în scopul reușitei personale. Pentru atingerea acestui obiectiv, protagonistul se servește de orice mijloace, doar să se impună în lumea mondenă, manifestând o ambiție fără limite și scrupule. Fiind de origine modestă și provenind dintr-un mic sătuc uitat de lume, numit Rouen, acest tânăr chipeș, după ce a petrecut câțva timp în Africa, fiind înrolat în armata activă, decide să vină la Paris pentru a face avere și a beneficia din plin de avantajele vieții în capitală. Chiar de la începutul romanului este clar că Georges Duroy este un bărbat ambițios, stăpânit de dorința de a urca pe scara socială, de a deveni un om bogat și influent. În plus, el visează la o poziție care să fie prestigioasă în ochii altora. Nefiind înzestrat cu niciun talent sau competență deosebită, el obține oportunitatea de a avansa în societate din întâmplare, atunci când îl întâlnește pe un prieten mai vechi, Forestier. Ulterior, acesta înaintea o remarcă privind farmecul lui Georges, ca o presimțire a ceea ce urma să se întâmple: „...Tu ai un adevărat succes la femei... Ai grijă de asta, te poate duce departe.” La drept vorbind, pe tot parcursul romanului atestăm dovezi ale influenței farmecelor lui Bel-Ami asupra femeilor, unicul atu și „meserie” a sa fiind iubirea. Iubirea era importantă cel puțin pentru a se alia cu niște complici feminini, iar un bărbat care deținea admirația sau aprobarea soțiilor o deținea, în mod cvasi-automat, și pe cea a soților acestora. Prin intermediul personajului lui Georges Duroy, Guy de Maupassant a creat un don Juan perfect în sensul ideii omului care profită fără scrupule de lume și societate. Duroy se servește de iubire în relațiile sale fără menajament pentru a ajunge la politică, ceea ce include societatea, și la economie, în timp ce una dintre componentele acesteia – burghezul parvenit – profită în mod egal de politică și de economie și doar în măsură mică de iubire, deoarece în societatea reală integrarea era posibilă în special cu ajutorul meseriilor sociofinanciare, acestea oferind „combustibilul” necesar pentru a parveni. În raport cu burghezul, succesul lui Duroy este în mare parte permis de femei, deci de iubire, deoarece aceasta le determină pe femei să-l admire și, lucru foarte important, să se simtă admirate. În ansamblu, pentru Bel-Ami iubirea este tot, însă înainte de toate – un mijloc de a-și atinge scopurile. Este un personaj smuls din realitatea timpului său, dar absolut valabil și pentru realitățile generației actuale. Constatăm că, pentru a elabora portretul acestuia, Maupassant s-a servit de câțiva indici: omul burghez sau parvenitul din secolul al XIX-lea, eroii creațiilor sale și el însuși, în fine [3, p.114]. Tocmai în virtutea acestei abordări poliaspectuale personajul s-a dovedit a fi atât de viabil, încât rămâne actual și astăzi.

Realismul literar francez. Eugène de Rastignac

În literatura realistă, esența arivismului este ilustrată de un grup de tineri provinciali, deciși cu fermitate să ajungă la loc de cinste în societatea pariziană, printre ei fiind și Eugène de Rastignac. El reprezintă un personaj romanesc al lui Honoré de Balzac, ale cărui aventuri debutează în „Taica Goriot” și a cărui evoluție va continua într-un număr considerabil de romane din „Comedia Umană” („Iluziile pierdute”, „Studiul femeii”, „Pielea de șagrin”, „Casa Nucingen”). În romanul „Taica Goriot” Rastignac este personajul principal. Romanul relatează despre acțiunile sale pentru a se integra în înalta societate pariziană și a face avere. Eugène este un tânăr de 22 de ani, frumos și distins. Arivismul lui Rastignac se dezvoltă treptat pe parcursul evoluției sale. Proaspăt candidat la bacalaureat în litere și drept, el părăsește provincia pentru a veni în capitală cu intenția de a-și continua studiile. Influențat, inițial, de naivitatea sa, foarte curând el reușește să-și depășească iluziile de adolescent, începându-și formarea, care constă în observarea, ascultarea, iar apoi pătrunderea în înalta societate pariziană. Pentru a cuceri această societate, Rastignac știe că trebuie să înceapă prin cucerirea femeilor. În așa mod, el va utiliza arma fatală a seducerii pentru a-și atinge scopurile. Ajutat de dna Beauséant, reușește s-o seducă pe Anastasie de Restaud, fiica taicăi Goriot. Personajul va obține luciditatea după moartea acestuia din urmă. Devenit un spirit calculat și ipocrit, un arivist cu încredere în sine, el îi lansează o provocare orașului Paris: „Doar noi, doi acum!” [4, p.350].

Realismul literar francez. Julien Sorel

Un loc aparte în pleiada ariviștilor realiști francezi este ocupat de Julien Sorel, protagonistul romanului „Roșu și Negru” de Stendhal, și aceasta anume prin complexitatea caracterului său, care provoacă până în prezent polemici – poate fi considerat un erou sau un antierou, sau ambele aspecte conviețuiesc în cadrul aceluiși personaj? Julien Sorel, provenind din țărani simpli, are dorința de a-și croi cu orice preț drum în înalta societate. Îmbătat de ambiții, el își face un idol din Napoleon, un suflet înrudit lui, dându-și totodată seama că în societatea în care trăia poți fi sau sclav, sau stăpân. Julien consideră, desigur, că merită să fie mai bine exploatator decât exploatat. Rămâne de văzut în ce mod. Speră de la început să-și potolească ambițiile dedicându-se carierei militare, însă, perspicace fiind, decide brusc că într-o epocă a Congregației, dominată de cler, cariera ecleziastică ar fi mijlocul cel mai sigur de a obține acces la demnitățile sociale cele mai înalte. Julien îi detesta pe oamenii bogați, deoarece aceștia îl înjoseau și nu îl acceptau decât la colțul mesei. Scopul lui era să-i înlăture din drumul său, dar nu pentru a fi mai bun ca ei, ci doar pentru a le lua locul. Protagonistul romanului „Roșu și Negru” încearcă, la fel ca și Rastignac și atâția alții, să parvină cu ajutorul femeilor. El o seduce fără scrupule pe soția domnului de Rênal, în casa căruia era angajat în calitate de preceptor al copiilor acestuia, în special pentru a se convinge că are o voință de nezdruccinat. El repetă apoi aceeași experiență în casa marchizului de la Mole, seducând-o pe fiica acestuia, Mathilde, de data aceasta cu scopul secret de a se căsători cu ea și, în acest mod, de a pătrunde în înalta societate, care până atunci îi închidea porțile [5, p.110].

S-a discutat de nenumărate ori dacă nu cumva Julien Sorel, personaj complex, ale cărui numeroase trăsături negative sunt contrabalansate de calități admirabile, precum energia, curajul, inteligența, ura față de cei îmboșgățiți pe spatele altora etc., este un personaj pozitiv. În mod special celebra sa sentință din timpul procesului înaintat ca urmare a tentativei de asasinare a dnei de Rênal face din Julien un erou profund simpatic: el îi țintuiește la stâlpul infamiei pe judecătorii săi, reprezentanții unui regim abject și corupt, pentru care contează nu atât legile țării, cât, mai ales, oportunitatea de a se căpătui, speculând pe slăbiciunile și dramele umane. Totuși, Julien Sorel rămâne un individualist, un arivist clasic, un ambițios, care se opune clasei dominante doar în propriile sale interese. Idealul său este restrâns și pur egoist, el nu este un luptător pentru eliberarea poporului din care provine. Dacă el ar fi ajuns la o demnitate socială, cu siguranță ar fi profitat fără scrupule de sudoarea celor umili. De fapt, tânărul Sorel reprezintă ilustrarea vie a energiei care există doar în rândurile poporului simplu. Însă, ajunși la putere, reprezentanții acestuia nu fac decât să continue, cu cinism maxim, „opera” predecesorilor, delapidând banii publici cu aceeași ardoare și uitare de sine. Așa a fost pe vremea lui Sorel, așa este și astăzi. Iată de ce Julien Sorel, personaj de o mare complexitate, rămâne un tip negativ, însă, la drept vorbind, mai simpatic și mai susceptibil de indulgență decât descendenții săi, Eugène de Rastignac sau Georges Duroy [6, p.325].

Valori și antivalori realiste raportate la societatea contemporană

Orice arivist confundă situația socială și esența umană, deoarece pentru el omul nu există în sine, dar în calitate de ipoteză vidă, care ia o formă prin reușita socială atinsă și care îi conferă esență superioară și statut. Întâlnim ariviști în orice sferă socială sau structură ierarhizată, oricare ar fi ideologia socioeconomică aplicată. Arivismul este acolo unde nu doar administrația, dar și oricare organizare socială profită din abundență de publicitate, încurajează credința în falsa parvenire prin consumul exacerb de bunuri materiale, de titluri, de servicii în detrimentul consumului de valori intelectuale, morale și culturale, acestea ajungând să fie catalogate drept un balast și o piedică în calea progresului, înțeles greșit doar ca o categorie materialistă, și nicidecum spirituală. Bineînțeles, toate acestea contribuie la propagarea arivismului masiv și în mod exponențial.

Filosofii, sociologii și alți specialiști în expertiza lumii moderne susțin că una dintre cauzele arivismului din societatea contemporană este excesul de concurență. De altfel, principiul individualist este ostil oricărei limitări a concurenței dintre indivizi sau dintre întreprinderile lor. A ține în frâu concurența ar însemna a împiedica libertatea comercială sau profesională a indivizilor antreprenori. Astfel, societatea individualistă are tendința (din fericire, încă fără un succes integral) de a fi o societate de concurență nelimitată [7, p.82].

Concluzii

În societatea contemporană, arivismul ia diverse forme, unele diferite de cele din secolul al XIX-lea. În acest context, experții sunt înclinați să facă deosebirea dintre arivism și carierism, un fenomen foarte răspândit în societatea modernă. Carieristul, după cum este indicat și de termen, se servește de talentul său și de cel al altora pentru a-și atinge scopurile. Putem afirma fără o prea însemnată marjă de eroare că acest tip tinde, în

mod esențial, să-și dezvolte „mica” sa persoană, numele său insignifiant, imaginea sa umilă și tot ce îl privește în general, astfel încât să-și extindă influența asupra maselor. Muzica, de exemplu, devine un mijloc de a-și vinde persoana prin laude și publicitate. În lipsa inteligenței, carieristul este înzestrat deseori cu talent, ceea ce îi permite să întrevadă un viitor glorios într-o societate ca a noastră, care îi adoră pe câștigători. Această societate este gata să închidă ochii la multe josnicii, considerate, prin prisma lor de moralitate, drept daune colaterale, absolut necesare pentru cei care vor cu orice preț să reușească. Atâta doar că răsplata vine oricum, mai devreme sau mai târziu... Să nu fi învățat oare nimic generațiile de astăzi din experiența tristă a predecesorilor, oferită nouă cu atâta generozitate de către marii clasici ai literaturii universale?

Referințe:

1. LARROUX, G. *Le Réalisme*. Paris: Éditions Nathan, 1995. 166 p. ISBN: 9732306645
2. BARTHES, R., WATT, I., BERSANI, L., RIFFATERRE, M., HAMON, Ph. *Littérature et réalité*. Paris: Points, 2015. 184 p. ISBN: 2757850113
3. HAMON, Ph. *Puisque Réalisme il y a*. Paris: La Baconnière, 2015. 236 p. ISBN: 2940431345
4. BALZAC, H. *Le père Goriot*. Paris: Hachette Éducation, 2012. 352 p. ISBN: 2012814689
5. BLIN, G. *Stendhal et les problèmes de la personnalité*. Paris: José Corti, 1998. 294 p. ISBN: 2714305970
6. LAGARDE, A., MICHAUD, L. *Histoire de la littérature française, XIXe siècle*. Paris: Larousse Bordas, 1997. 578 p. ISBN: 204016216X
7. BIMBENET, É. *L'invention du réalisme*. Paris: Le Cerf, 2015. 212 p. ISBN: 2204104000

Date despre autor:

Ana **GHEORGHITĂ**, lector, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-7768-7256

Prezentat la 31.05.2019